

УДК 330.1

Близнюк В.В., канд. екон. наук,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ВАРТІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВИМІРЮВАННЯ

У статті розглянуто наявні методологічні підходи оцінки вартості життя людини. Доведено, що найбільш прийнятним підходом є той, що базується на витратних методах і концепції людського капіталу. Обґрунтовано доцільність прирівнювання вартісної оцінки людського життя до людського капіталу однієї особи. Отримані кількісні оцінки рекомендується використовувати при проведенні проектних розрахунків збитку, пов'язаного із загибеллю людей, оптимізації системи заходів як складової програм соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому.

Ключові слова: *вартість життя, економічний еквівалент вартості життя, людський капітал.*

Останніми роками в зарубіжній і вітчизняній літературі все частіше порушується проблема визначення вартості життя людини. Можна зустріти на шпальтах наукових чи масових видань дискусії щодо моральності постановки цієї проблеми. На наш погляд, правовою основою грошової оцінки життя людини з погляду самої людини, що наражається на ризик загибелі, є право людини на життя, проголошене в Загальній декларації прав людини і в Конституції України. Відсутність у державній політиці такого індикатора, як «ціна людського життя», є виправданням бездіяльності держави, роботодавців і громадянського суспільства у вирішенні проблем безпеки виробництва та життєдіяльності, політики охорони навколишнього середовища, в системі охорони здоров'я. Потреба впровадження вартісних оцінок життя середньостатистичної людини як економічної величини ризику для життя і здоров'я виникає, насамперед, у страхуванні [1; 2], економіці охорони здоров'я [3; 4], природокористуванні та екології [5], при розробці та впровадженні заходів національної безпеки [6].

У наукових публікаціях останніх років багатьма авторами розглядалося питання економічного еквівалента вартості людського життя [7; 8; 9; 11]. У ході досліджень досягнуто серйозних результатів щодо з'ясування і висвітлення цієї проблеми. Разом з тим, вирішення завдань страхування, компенсації та аналізу суспільних втрат і вигод, як і раніше, гостро потребують удосконалення оцінки вартості життя та теоретичного обґрунтування підходів до неї, особливо в Україні, де фактично немає методик, за якими визначалася б еквівалентна вартість людського життя. Вона визначається тільки в окремих випадках – за деякими видами обов'язкового страхування. Що стосується страхової компенсації у разі загибелі людини на робочому місці, то її величина розраховується виходячи із середнього заробітку потерпілого [8, с. 835–836]. Однак на сьогодні на перше місце виступає необхідність впровадження стандартів розрахунку компенсацій та матеріальної допомоги постраждалим від нещасних випадків, єдиних підходів при оцінці збитків за шкоду життю та здоров'ю в судових процесах.

Усе це актуалізує здійснення ґрунтовних досліджень у цій площині і визначає *мету нашої статті*: розгляд наукового доробку щодо оцінки вартості життя та здійснення кількісних оцінок, які в подальшому можуть бути використані як для розрахунку економічного

еквівалента збитків унаслідок погіршення здоров'я, втрати працездатності або життя, так і розміру страхових виплат.

У науковій літературі, присвяченій питанням методології оцінки вартості життя, зазначається, що існують пропозиції щодо можливостей встановлення мінімальної вартості людського життя так само, як є прожитковий мінімум, мінімальна зарплата [3; 9; 10], але ми погоджуємося з науковцями, які вважають їх необґрунтованими [11].

На оцінку вартості життя людини можуть впливати різні фактори. Серед них варто виділити, передусім, такі: політична система суспільства, рівень економічного розвитку, досконалість законодавчої системи держави, соціальна захищеність людини, методика оцінки, вік особи, соціальний стан, стать, наявність і склад сім'ї, професія, умови праці, рівень кваліфікації та заробітної плати, причини та обставини настання смерті [12]. Аналіз літературних джерел засвідчує існування кількох узагальнених груп методик оцінки вартості життя [13]. Перша категорія методів, використовуваних для цих розрахунків, базується на визначенні розміру страхових виплат постраждалим, друга група об'єднує підходи соціоекономічних досліджень у частині людського капіталу, а методи витрат-вигод об'єднані в так звану групу «готовності платити». Жоден з існуючих методів не може вважатися абсолютно точним, тож для визначення загальнодержавних підходів слід застосовувати комбінацію цих підходів і методів. Розглянемо докладніше існуючі методики визначення вартості людського життя у вітчизняній і зарубіжній практиці.

Демографічний метод. Вартість життя людини визначається на основі балансу нагромаджених і спожитих нею (представником умовного чи реального покоління) матеріальних благ і послуг. Визначається рентабельність покоління, його здатність накопичити кошти і створити матеріальну основу для відтворення майбутніх поколінь. Парадоксально, але маловідомим залишається економіко-демографічний метод до вирішення цієї проблеми. Так, у 70-х рр. ХХ ст. Б.Ц. Урланіс [14] запропонував оригінальну методику обчислення споживаного та накопичуваного за все життя умовного покоління вартості матеріальних благ в одиницях національного доходу. Згодом А.С. Міловидов удосконалив цей підхід і представив широкі розрахунки щодо рентабельності поколінь, що наблизило розуміння питання до теорії людського капіталу на принципово іншій – демографічній основі [15]. Пізніше для оцінки соціального збитку життя і здоров'ю людей був використаний показник економічного еквівалента вартості життя людини (ЕЕВЖЛ), в основу визначення якого була покладена концепція людського капіталу. Згідно з цією концепцією показник ЕЕВЖЛ відображає не тільки інвестиції домашніх господарств, підприємства і держави в людину, але і їх ефективність, що виражається через показник норми віддачі, яким може виступати валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення (продуктивність праці).

Метод «готовності платити». Відповідно до теорії споживчої вартості, метод «готовності платити» є основним при оцінці вартості одиниці (ціни) ризику для життя (здоров'я). Існує декілька способів визначення готовності платити. Як загальний підхід можна використовувати результати соціально-економічних досліджень, які дозволили б визначити ті чи інші переваги. Для таких досліджень, сфокусованих на гіпотетичному поліпшенні здоров'я, економічний еквівалент задається сумою індивідуальних готовностей платити за конкретне специфічне поліпшення. У цьому випадку для оцінки вартості одиниці ризику для здоров'я і життя часто використовуються наближені методи, серед яких найбільш адекватними слід визнати методи, засновані на дослідженнях ринку праці та опитування. Цей підхід до оцінки вартості життя може бути структурований з погляду попиту і пропозиції і є значною мірою суб'єктивним. Основним постулатом оцінки при цьому є таке: «Ви коштуєте стільки, скільки готові заплатити за ваше життя інші люди». Суб'єктивна оцінка вартості життя з позиції

пропозиції базується на методі прямого опитування населення та відповідає суспільному уявленню щодо справедливості.

Оцінка вартості середньостатистичного життя (ВСЖ) на основі *теорії корисності*. Якщо наслідком впливу на здоров'я є підвищений ризик смертності, тоді необхідно оцінити економічний збиток від передчасного її настання. Тут найчастіше застосовується підхід, заснований на теорії корисності, тобто задається певним чином функція економічної або суспільної корисності людини для суспільства. Передчасна смерть у такому випадку означає втрату суспільної корисності, пов'язаної з людиною. Використовується (явно або неявно) припущення про те, що суспільну корисність людини можна виміряти за допомогою середньорічних доходів населення. При цьому використовується гіпотеза, відповідно до якої економічна корисність індивіда для суспільства вважається рівною доходу індивіда, який він отримує для себе. За такого підходу середньодушовий дохід на людину є кількісною характеристикою суспільної корисності середньостатистичної людини.

Для оцінки економічної корисності людини використовується також значення показника валового внутрішнього продукту на душу населення. Передбачається, що передчасна смерть привносить економічний збиток, рівний цілому значенню (або певній його частині) приведенного середньодушового валового внутрішнього продукту впродовж очікуваної тривалості життя людини.

Прибутковий метод. В основу цього методу покладений сукупний дохід людини, який він міг би заробити за все своє життя. Використовуючи термінологію діяльності щодо оцінювання, визначимо цей підхід як сукупність методів оцінки вартості людського життя, заснованих на визначенні очікуваних доходів. У межах даного методу можна виділити декілька підходів. Наприклад, підхід, заснований на простому арифметичному підрахунку полягає в оцінці заробітної плати (сукупного доходу) індивідуума протягом всього життя. Як правило, розрахунки сукупного доходу ведуться з використанням усереднених даних стосовно заробітної плати, трудового стажу, рівня інфляції по країні або по галузі. На наш погляд, враховуючи істотне падіння рівня оплати праці та доходів населення, отримані результати значно занижуватимуть вартість людського життя.

Метод дисконтування майбутніх доходів. На початок 60-х рр. XX ст. у США і Великій Британії шляхом дослідження економічної та фізичної поведінки людей у дорожньому русі було встановлено, що середньостатистичний учасник дорожнього руху оцінює своє життя приблизно в 6 разів вище за дисконтовану заробітну плату, яку він міг би заробити за все своє життя. Інша методика економічної оцінки вартості життя людини, розроблена в США і Великій Британії, заснована на тому, що економічний еквівалент життя середньостатистичної людини дорівнює відношенню середньодушового грошового річного доходу до середньої вірогідності смерті протягом року.

Витратний метод в оцінці вартості життя у вітчизняній і зарубіжній практиці представлений методом оцінки вартості життя людини на базі обліку матеріальних витрат на підготовку трудових ресурсів до виробничої або іншої суспільної діяльності. В основі цього методу лежить облік витрат на відтворення, виховання, розвиток і підготовку підростаючого покоління до професійної трудової діяльності. Основні витрати, що характеризують використання ресурсів, — це витрати, пов'язані з народженням дитини, з подальшим вихованням, створенням необхідних житлових умов, придбанням взуття, одягу та інших продуктів, витрати на навчання в загальноосвітній школі, а також на особливе професійне навчання. Розрахунок величини цих витрат може бути здійснений як прямим статистичним способом, що достовірніше, хоча й дуже трудомістко, так і з упровадженням звичайних нормативних способів, які враховують усереднений розмір витрат на ці цілі.

Один з найвідоміших у світі методів визначення вартості людського життя розроблено Агентством з охорони довкілля (ЕРА) США [16]. Він використовується для ухвалення рішень щодо необхідності посилення екологічних вимог з позиції збереження людського життя, тобто оцінюється те, наскільки запропоновані новації сприятимуть подовженню людського життя.

Метод визначення вартості людського життя ЕРА заснований на аналізі раніше реалізованих проектів. Спрощена ціна життя розраховується як відношення вартості природоохоронного проекту до кількості смертей, яких вдалося уникнути. Тобто вартість життя визначається за витратами на збереження одного життя, що можна вважати різновидом витратного підходу. При цьому людські життя вважаються абсолютно однаковими – вік, дохід, освіта, стан здоров'я тощо ЕРА не бере до уваги. На основі цього методу розраховано, що вартість середньостатистичного людського життя дорівнює 4,8 млн дол. у США і 3,7 млн дол. у ЄС. При поширенні цих оцінок на країни, в яких така оцінка не проводилася, деякі дослідники пропонують використовувати ці значення з коригуючим множником, який визначається як співвідношення подушового ВВП за паритетом купівельної спроможності в США та таких країн [17].

Уважно проаналізувавши існуючі підходи щодо оцінки вартості життя, ми зупинилися на підході, що базується на принципах як витратного, так і демографічного підходів, через надання вартісної оцінки людського капіталу, оскільки саме людський капітал у суспільстві є вагомим чинником економічного розвитку та приносить дохід як власнику, так і роботодавцю та країні в цілому. Таким чином, вартість життя визначається як сукупність вартостей матеріальних, інтелектуальних і духовних благ (цінностей), необхідних для відтворення життєдіяльності людини [18]. Вартісну оцінку людського життя ми прирівнюємо до вартісної оцінки людського капіталу однієї особи. Це пояснюється тим, що людський капітал має властивість нагромаджуватися в процесі використання (як під час трудової діяльності, так і поза нею) за допомогою формального і неформального навчання, а також має тенденцію до знецінювання, якщо неефективно використовується або за умов погіршення стану здоров'я [19]. Вартісна оцінка людського капіталу має певні обмеження, пов'язані з фінансовими можливостями домогосподарств і держави, тобто в цій оцінці вже враховані економічні можливості держави.

Для оцінки вартості людського капіталу робилися спроби агрегувати дані про майбутні заробітки протягом життя на ринку праці залежно від отриманої освіти. Такий підхід не враховує важливість «колективних знань і навичок», що формуються в організаціях та інших колективних співтовариствах. Незважаючи на те, що людський капітал визначається як властивості індивідуума, агрегування і комбінація різних за кількісними та якісними характеристиками індивідуальних людських капіталів в організації створює компетенцію на рівні організації, що перевищує просту суму індивідуальних капіталів за рахунок синергетичного ефекту. Одночасно, індивід у принципі не може одержати повну ренту від володіння специфічним для фірми людським капіталом, тому що роботодавець виступає, власне кажучи, єдиним можливим покупцем їхніх специфічних навичок. Агрегування не дозволяє врахувати внесок кожного індивіда та їх взаємодію, а також нагромадження капіталу завдяки роботі в колективі особливо просунутих працівників. І, врешті-решт, досить складно врахувати при такому підході неявні, приховані, неоднозначні форми людського капіталу.

Відзначені недосконалість існуючих методів пояснюють необхідність врахування певної кількості припущень при здійсненні кількісних оцінок людського капіталу як на рівні країни, так і на рівні міжнародних порівнянь. Вартісна оцінка людського капіталу повинна відображати в ідеальному варіанті не лише кількісні, а також і якісні параметри (затрати на підвищення кваліфікації та освітнього рівня, покращення стану здоров'я), а також

відтворювальні можливості. Ми погоджуємося з авторами, які вважають, що основним принципом вартісної оцінки людського капіталу має виступати відтворювальна основа фізичних і духовних здатностей працівника [20].

При здійсненні кількісних розрахунків ми виходили з таких міркувань, а саме: людський капітал складається з двох частин – нагромадженої та поточної. Запропонована схема розрахунку забезпечується даними української статистики та вибірових обстежень.

Для оцінки *поточної* частини нами були обрані показники, що характеризують «інвестиції в людину», тобто данні щодо витрат держави, сімей, підприємців та різних фондів для оцінки поточних щорічних видатків суспільства на відтворення людського капіталу. Тобто це поточні видатки, що сприятимуть збільшенню нагромаджуваної частки людського капіталу та почнуть приносити доходи в найближчому майбутньому. При визначенні переліку статистичних даних, необхідних при розрахунку вартісної оцінки людського капіталу України, ми виходили з таких міркувань. Повні витрати на відтворення людини формуються як на рівні домогосподарства, так і на державному рівні. Громадські структури мають витрати, пов'язані, насамперед, із видатками на утримання соціальної сфери (освіти, науки, культури, охорони здоров'я, на підвищення кваліфікації у вигляді дотацій на функціонування певних інститутів), фізіологічні витрати (соціальні допомоги малозабезпеченим, забезпечення соціального житла, «безкоштовність» надання медичних послуг першої необхідності).

Домогосподарства, у свою чергу, здійснюють фізіологічні та соціальні витрати, що сприяють нагромадженню людського капіталу, а саме, витрати, пов'язані з мобільністю (територіальною, професійною, соціальною). Витрати можуть бути як поточними, так і виступати у вигляді нагромаджень, які використовуватимуться з метою розвитку людського капіталу в наступних періодах.

При здійсненні безпосередніх розрахунків нами були обрані такі показники: соціальні видатки державного бюджету, видатки домогосподарств, спрямовані на розвиток людського капіталу, видатки фонду сприяння зайнятості, спрямовані на професійне навчання та перенавчання безробітного населення, видатки фонду соціального страхування, які спрямовуються на поновлення втраченого здоров'я (виплати різноманітних лікарняних). Для уникнення подвійного рахунку розмір соціальних видатків державного бюджету був зменшений нами на суму фонду оплати праці зайнятих цими видами діяльності (оскільки ці суми враховуються нами в доходах домогосподарств) [21].

Окрім названих видів державних видатків на відтворення людського капіталу необхідно визначити детермінанти неефективного витрачання нагромадженої частки людського капіталу країни, або іншими словами – втрати людського капіталу у вартісному виразі внаслідок певних причин. Ще одним аргументом на користь врахування цих детермінант є теза про те, що, згідно з положеннями «СНС-93», оцінка людського капіталу повинна здійснюватися за відновлюваною вартістю за вирахуванням зносу та вибуття. Таким чином забезпечується оцінка сукупності наявних ресурсів, які є в наявності та розпорядженні країни, для підтримки безперервності та розширення подальшого процесу відтворення. Врахування цих детермінант нами було здійснено за допомогою показників соціально-економічних втрат суспільства, зумовлених міграцією, передчасною смертністю та недовикористанням людського капіталу жінок, які перебувають у тимчасових відпустках по догляду за дитиною.

Демографічна криза, передусім кризь призму високої смертності, має вагомий вплив на завищенні ціни людського капіталу на рівні суспільства. Висока дитяча смертність підвищує ціну відтворення сукупного людського капіталу, висока смертність у працездатному віці знижує віддачу від сукупного людського капіталу, підвищуючи ціну сукупного працівника.

Недовкладення у валову додану вартість при заміщенні батьківською працею професійної є характерним здебільшого для жінок, тобто коли вони залишають роботу на ко-

ристь сімейних інтересів. І чим вищою є кваліфікація жінки, тим відчутніші втрати. Це явище знайшло свій прояв у період масових вивільнень і скорочень попиту на висококваліфіковану робочу силу. Зрозуміло, що це характерно, незважаючи на гендерні відмінності, для обох статей, але, враховуючи, що структура зайнятості жінок більшою мірою відповідає вимогам постіндустріального суспільства, ніж чоловіків [22], зменшення попиту на високоосвічену жіночу робочу силу є вагомим і, відповідно, ефект заміщення професійної праці жінок домашньою більш вагомий, ніж для чоловіків. Виходячи з цього, у розрахунках нами була врахована детермінанта недовикористання людського капіталу – вартісна оцінка заміщення професійної праці домашньою, а саме пов'язаною з доглядом за дитиною по досягненні нею трирічного віку.

Оцінка наявної нагромадженої частки людського капіталу полягає у правильному виборі періоду циклу його відтворення в суспільстві, щоб цей капітал відповідав вимогам ринку праці. Якщо в недавньому минулому для підготовки працівника достатнім був рівень неповної середньої освіти, то умови формування інноваційної економіки ставлять вимоги вищі за середню професійну освіту, не кажучи вже про наявну диверсифікацію професій і підвищенні вимоги до рівня та якості освіти. Загальноприйнятний факт, що в сучасних умовах цикл відтворення сукупного працівника вимагає його навчання впродовж періоду в чверть століття, охоплюючи як обов'язкову, так і додаткову освіту [22].

При розрахунках нагромадженої частки людського капіталу ми виходили із стандартних підходів визначення вартісної оцінки людино-років освітнього потенціалу зайнятого населення.

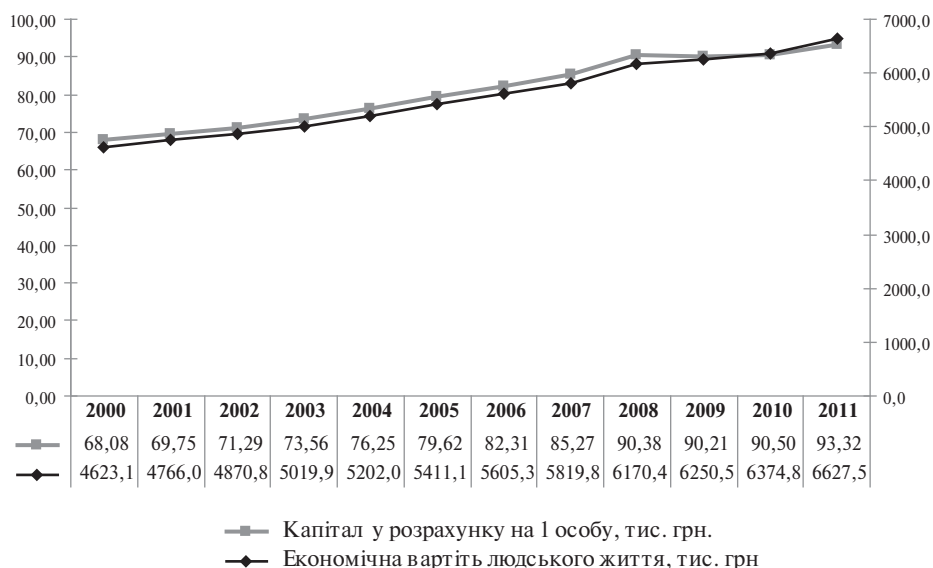
Виходячи з цього, вартість людського капіталу в країні визначається нами як сума загальних інвестицій у людський капітал та його нагромадженої частки, розрахованої через добуток освітнього потенціалу та середньої вартості витрат на один навчальний рік. Відповідно, вартість середньостатистичного людського життя розраховуватиметься нами за таким алгоритмом:

$$ЕЕВЛЖ = (НЧЛК + ПВЛК) / Чпнс * ОТЖ,$$

де: ЕЕВЛЖ – економічний еквівалент вартості людського життя; НЧЛК – нагромаджена частка людського капіталу; ПВЛК – поточні витрати на людський капітал; Чпнс – середньорічна чисельність постійного населення; ОТЖ – очікувана тривалість життя при народженні.

Узагальнивши статистичні дані щодо видатків бюджету на розвиток соціальної сфери, які характеризують інвестиції в людський капітал, витрати домогосподарств, пов'язані з поточними видатками на розвиток людського капіталу, здійснивши кількісні оцінки втрат людського капіталу та вартості нагромадженої його частки, ми отримали такі динамічні показники економічного еквівалента вартості людського життя (рис. 1, табл. 1).

Аналізуючи динамічні показники вартості людського життя, бачимо, що в номінальному обчисленні її вартість зростає. За даними 2011 р., у доларовому еквіваленті вартість життя становить 828,5 дол. США. За даними 2008 р., цей показник становив 771,3 тис. дол. США (враховуючи обмінний курс Національного банку України в зазначені роки), що є зіставним з розрахунками, здійсненими іншими дослідниками. Так, О.М. Гаркушенко [23] було здійснено динамічні розрахунки вартості людського життя, за якими її значення коливалися в межах 670–770 тис. дол. США і значно перевищували всі види страхових виплат на випадок смерті, передбачені законодавством України. Проте суму 700–800 тис. дол. деякі українські фахівці вважають заниженою та оцінюють життя співвітчизників у 6 млн дол. [24].

Рис. 1. Динаміка вартісних оцінок людського капіталу на 1 особу та економічного еквівалента вартості людського життя

Джерело: авторські розрахунки за власною методикою...

Таблиця 1

Розрахунок економічного еквівалента вартості людського життя

Роки	Нагромаджена частка, млн грн	Інвестиції в люд. капітал, млн грн	Людський капітал, млн грн	Капітал у розрахунку на 1 особу, тис. грн	Очікувана тривалість життя, років	Економічний еквівалент вартості людського життя, тис. грн
2000	3 217 729,2	125 880,4	3 343 609,5	68,07	67,91	4623,12
2001	3 250 883,7	143 380,8	3 394 264	69,74	68,33	4765,9
2002	3 279 390,9	159 878,6	3 439 270	71,29	68,32	4870,8
2003	3 337 450,9	180 522,4	3 517 973,3	73,56	68,24	5019,9
2004	3 396 654,0	220 931,6	3 617 585,58	76,25	68,22	5201,9
2005	3 442 617,6	307 618,5	3 750 236,13	79,62	67,96	5411,1
2006	3 492 223,0	355 682,3	3 847 905,33	82,30	68,1	5605,3
2007	3 535 983,2	426 233,2	3 962 216,4	85,27	68,25	5819,8
2008	3 553 353,0	621 586,3	4 174 939,3	90,38	68,27	6170,4
2009	3 482 984,9	663 249,9	4 146 234,8	90,20	69,29	6250,5
2010	3 522 623,2	620 714,4	4 143 337,6	90,50	70,44	6374,8
2011	3 570 505,6	684 652,6	4 255 158,14	93,31	71,02	6627,48

Джерело: складено за даними Держстату та власними розрахунками.

Значення вартості середньостатистичного життя рекомендується використовувати у таких випадках: при проведенні проектних розрахунків збитку, пов'язаного із загибеллю

людей (безповоротними втратами) у надзвичайних ситуаціях; проектних розрахунках попередженого збитку, пов'язаного зі зниженням очікуваної кількості смертних випадків завдяки вдосконаленню організації та технологій забезпечення безпеки населення і проведення превентивних заходів щодо зниження ризику; оптимізації системи і витрат на реалізацію заходів, спрямованих на зниження ризику і пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій як складової (органічної частини) формування стратегії та/або програм соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому.

Здійснений аналіз існуючих підходів до визначення вартості середньостатистичного життя доводить, що:

- жоден з них не може вважатися абсолютно точним;
- в Україні на даний час на державному рівні немає єдиного інструментарію з оцінки матеріальної та моральної шкоди, необхідного для визначення ефективності національних проектів і компенсації вартості життя в умовах забруднення довкілля, що свідчить про необхідність здійснення наукового пошуку в цій сфері в нових соціально-економічних умовах функціонування національної економіки.

Варто ще раз підкреслити, що отримані кількісні оцінки вартості життя людини в Україні слід розглядати лише в розрізі сформованих економічних умов України теперішнього часу. З покращенням економічного становища, забезпечення стійкого довготривалого економічного зростання слід періодично переглядати дані значення в бік збільшення. Це необхідно для того, щоб економічні методи управління ризиком реально працювали.

Список використаних джерел

1. *Биков А.А.* Про методології оцінки вартості життя середньостатистичної людини / А.А. Биков // Страхова справа. – 2007. – № 3. – С. 10–25; Биков А.А. О методологии экономической оценки жизни среднестатистического человека // Проблемы анализа риска. – 2007. – Т. 4, № 2. – С. 178–191.
2. *Мужилівський В.В.* Застосування оцінки вартості життя людини в обов'язковому особистому страхуванні // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 205–208.
3. *Прохоров Б.Б.* Оценка стоимости статистической жизни и экономического ущерба от потерь здоровья / Б.Б. Прохоров, Д.И. Шмаков // Проблемы прогнозирования. – 2002. – № 3. – С. 125–135.
4. *Микитенко Д.О.* Еквівалент вартості людського життя з погляду економічної ефективності лікувально-профілактичних заходів / Д.О. Микитенко, О.І. Тимченко // Гігієна населених місць : зб. наук. пр. – Вип. 57. – К., 2011. – С. 389–399.
5. Методика оценки экономического ущерба здоровью населения от загрязнения атмосферного воздуха : пособие по региональной экологической политике [Электронный ресурс]. – М. : Акрополь, ЦЭПР, 2006. – 56 с. – Режим доступа : <http://www.newsru.com/finance11Soct2010Lifevalue.html>
6. *Качинський А.Б.* Оціночні критерії визначення рівня компенсацій, пов'язаних з втратою здоров'я чи життя людини у контексті національної безпеки / А.Б. Качинський, М.І. Дрозд // Стратегічна панорама. – № 2. – 2006. – С. 152–154.
7. *Айвар Л.К.* Эквивалент стоимости человеческой жизни / Л.К. Айвар, И.Л. Трунов, Г.Х. Харисов / Представительная власть – 21-й век: законодательство, комментарии, проблемы. – М., 2006. – № 3. – С. 24–29.
8. *Мартьякова Е.В.* К вопросу о экономическом эквиваленте стоимости человеческой жизни в условиях глобализации / Е.В. Мартьякова, Е.В. Поляков // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского

- економічного співробітництва і ГУАМ : сб. науч. тр. – Одеса ; Донецьк : ДонНУ, РФ НИСИ в г. Одессе ; РФ НИСИ в г. Донецке, 2008. – С. 834–841.
9. Трунов *И.Л.* Экономический эквивалент человеческой жизни / И.Л. Трунов, Л.К. Трунова // Вестн. РАЕН. – 2004. – № 4.
  10. Шевелев *Я.В.* Жизнь с риском для жизни / Я.В. Шевелев // Энергия. – 1989. – № 4. – С. 8–12.
  11. Мартякова *Е.В.* Життя людини як соціально-економічна категорія [Електронний ресурс] / О.В. Мартякова, Є.С. Поляков. – 2009. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2009_2/440.pdf
  12. Востросаблин *А.А.* Дело жертв авиакатастроф : оценка стоимости жизни авиапассажира [Електронний ресурс] / А.А. Востросаблин. – Режим доступу : <http://www.trunov.com/content.php?act=showcont&id=7671>
  13. The value of statistical life: a meta-analysis // Working Party on National Environmental Policies. – [Електронний ресурс] / WPENV/ЕРОС/WPNEP(2010)9/FINAL – 30.01. 2012. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ENV/ЕРОС/WPNEP%282010%29/FINAL&doclanguage=en>
  14. Урланис *Б.Ц.* Народонаселение: исследования, публицистика / Б.Ц. Урланис. – М. : Наука, 1976.
  15. Миловидов *А.С.* Годы жизни и годы труда / А.С. Миловидов. – М. : Финансы и статистика, 1983.
  16. Fowlie *M.* Sacred cars? Optimal regulation of stationary and non-stationary pollution sources / M. Fowlie, C.R. Knittel, C. Wolfram // NBER: NBER working paper series. – 2008. – November. – № 14 504. – 42 p.
  17. Ревич *Б.А.* Методика оценки экономического ущерба здоровью населения от загрязнения атмосферного воздуха : пособие по региональной экологической политике / Б.А. Ревич, В.Н. Сидоренко. – М. : Акрополь, ЦЭПР, 2006. – 42 с.
  18. Мирсаидов *А.Б.* Стоимость жизни: содержание и структура / А.Б. Мирсаидов, Ф.А. Мирсаидова [Електронний ресурс] // Вестн. Таджик. гос. ун-та права, бизнеса и политики. – 2012. – Вып. 1. – Режим доступу : Науч. б-ка КиберЛенинка : <http://cyberleninka.ru/article/n/stoimost-zhizni-soderzhanie-i-struktura#ixzz3EnHDvNT8>
  19. Гальків *Л.І.* Інформаційні джерела та параметричне оцінювання динаміки втрат людського капіталу України [Електронний ресурс] / Л.І. Гальків // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 10. – С. 235–242. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_10_33.pdf
  20. Материалы заседания круглого стола «Образование и развитие человеческого капитала» : препринт. – WP5/2003/03. – М. : ГУ ВШЭ, 2003. – 68 с.
  21. Близнюк *В.В.* Капіталізація економіки України / В.В. Близнюк // Наукові доповіді ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» / за наук ред. В.М. Гейця. – К., 2012. – С. 70–73.
  22. Близнюк *В.* Гендерна характеристика ринку праці / В. Близнюк // Економіка і прогнозування. – № 2. – 2003. – С. 25–39.
  23. Гаркушенко *О.М.* Оцінка економічного збитку життю та здоров'ю населення Донецької області, завданого забрудненням атмосферного повітря / О.М. Гаркушенко // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку : зб. наук. пр. [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sim/2010/p1_21.pdf
  24. Павлюченко *Т.* Сколько стоит жизнь украинца? [Електронний ресурс] / Т. Павлюченко. – Режим доступу : <http://www.tribunanaroda.info/content/view/1954/1/>

References

1. *Bykov A.A.* Pro metodologii otsinky vartosti seredn'ostatystychnogo zhyttya [On the methodologies of evaluation of the average life] *Strakhova sprava*, 2007, № 3, pp. 10–25 [in Ukrainian]; *Bykov A.A.* O metodologii ekonomicheskoi otsenki zhizni srednestatisticheskogo cheloveka [On the methodology of economic evaluation of life of the average person]. *Problemy analiza riska*, 2007, Vol. 4, № 2, pp. 178–191 [in Russian]
2. *Muzhilivs'kyi V.V.* Zastosuvannya otsinky vartosti zhittya lyudyny v obov'yazkovomu osobystomu strakhuvanni [The application of the human life assesment in the mandatory personal insurance]. *Biznes Inform*, 2012, № 9, pp. 205–208 [in Ukrainian]
3. *Prokhorov B.B., Shmakov D.I.* Otsenka stoimosti statisticheskoi zhizni i ekonomicheskogo ushcherba ot poter' zdorov'ya [The estimated value of a statistical life and economic harm caused by the health loss]. *Problemy prognozirovaniya*, 2002, № 3, pp. 125–135 [in Russian]
4. *Mikitenko D.O., Timchenko O.I.* Ekvivalent vartosti lyuds'kogo zhittya z poglyadu ekonomichnoi efektyvnosti likuval'no-profilaktychnykh zakhodiv [The equivalent value of human life in terms of cost-effectiveness of health care measures]. *Gigiena naselenykh mist': zb. nauk. pr.*, Issue 57. Kyiv, 2011, pp. 389–399 [in Ukrainian]
5. Metodika otsenki ekonomicheskogo ushcherba zdorov'yu naseleniya ot zagryazneniya atmosferного vozdukhа: posobie po regional'noi ekologicheskoi politike [Methods of assessing the economic health damage from air pollution: a guide for regional environmental policy]. Moscow, Akropol', TsEPR, 2006, 56 p., available at: <http://www.newsru.com/finance/11Soct2010/1lifevalue.html> [in Russian]
6. *Kachinskii A.B., Drozd M.I.* Otsinochni kryterii vyznachennya rivnyia kompensatsii, pov'yazanykh z vtratoyu zdorov'ya chy zhyttya lyudyny u konteksti natsional'noi bezpeky [Evaluation criteria for determining the level of compensation associated with the loss of human life or health within the context of national security] *Strategichna panorama*, № 2, 2006, pp. 152–154 [in Ukrainian]
7. *Aivar L.K., Trunov I.L., Kharisov G.Kh.* Ekvivalent stoimosti chelovecheskoi zhizni [The equivalent value of human life]. *Predstavitel'naya vlast' – 21 vek: zakonodatel'stvo, kommentarii, problemy*, Moscow, 2006, № 3, pp. 24–29 [in Russian]
8. *Martyakova E.V., Polyakov E.V.* K voprosu o ekonomicheskom ekvivalente stoimosti chelovecheskoi zhizni v usloviyakh globalizatsii [On the economic equivalent of the human life value in the context of globalization] *Problemy i perspektivy razvitiya sotrudnichestva mezhdu stranami Yugo-Vostochnoi Evropy v ramkakh Chernomorskogo ekonomicheskogo sotrudnichestva i GUAM: sbornik nauchnykh trudov* [Problems and prospects of cooperation between the countries of South-Eastern Europe under the Black Sea Economic Cooperation and GUAM: scientific papers]. Odessa-Donets'k, DonNU, RF NISI v g. Odessa, RF NISI v g. Donetsk, 2008, pp. 834–841 [in Russian]
9. *Trunov I.L., Trunova L.K., Vostrosablin A.A.* Ekonomicheskii ekvivalent chelovecheskoi zhizni [The economic equivalent of human life]. *Vestnik RAEN*, 2004, № 4, p. 12 [in Russian]
10. *Shevelev Ya.V.* Zhizn' s riskom dlya zhizni [Living with risk for life]. *Energiya*, 1989, № 4, pp. 8–12 [in Russian]
11. *Martyakova E.V., Polyakov Ye.S.* Zhyttya lyudyny yak sotsial'no-ekonomichna kategoriya [Human life as a socio-economic category], 2009, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2009_2/440.pdf [in Ukrainian]
12. *Vostrosablin A.A.* Delo zhertv aviakatastrof – Otsenka stoimosti zhizni aviapasazhira [The case of victims of plane crashes: assessment of the value of the lives of passengers], available at: <http://www.trunov.com/content.php?act=showcont&id=7671> [in Russian]

13. The value of statistical life: a meta-analysis. Working Party on National Environmental Policies. Organisation for Economic Co-operation and Development, 30.01.2012 ENV/EPOC/WPNEP(2010)9/FINAL
14. *Urlanis B. Ts.* Narodonaselenie: issledovaniya, publitsistika [Population: study, publicistic writing]. Moscow, Statistika, 1976, 359 p. [in Russian]
15. *Milovidov A.S.* Gody zhizni i gody truda [Years of life and years of work]. Moscow, Finansy i statystyka, 1983, 117 p. [in Russian]
16. Fowlie M., Knittel C.R., Wolfram C. Sacred cars? Optimal regulation of stationary and non-stationary pollution sources. NBER: NBER working paper series, 2008, November, № 14504, 42 p.
17. *Revich B.A., Sidorenko V.N.* Metodika otsenki ekonomicheskogo ushcherba zdorov'yu naseleniya ot zagryazneniya atmosfernogo vozdukha: posob. po regional'noi ekologicheskoi politike [Methods of assessing the economic health damage from air pollution: manual on regional environmental policy]. Moscow, Akropol', TsEPR, 2006, 42 p. [in Russian]
18. *Mirsaidov A.B., Mirsaidova F.A.* Stoimost' zhizni: sodержanie i struktura [Life cost: content and the structure]. Vestnik Tadzhikskogo gosudarstvennogo universiteta prava, biznesa i politiki. Issue 1, 2012, available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/stoimost-zhizni-soderzhanie-i-struktura#ixzz3EnHDvNT8> [in Russian]
19. *Gal'kiv L.I.* Informatsiini dzhherela ta parametrychne otsinyuvannya dynamiki vtrat lyuds'kogo kapitalu Ukrainy [Information sources and parameter estimation of the dynamics of human capital loss in Ukraine]. Aktual'ni problemy ekonomiki, 2012, № 10, pp. 235–242, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_10_33.pdf [in Ukrainian]
20. Materialy zasedaniya kruglogo stola «Obrazovanie i razvitie chelovecheskogo kapitala» [Materials of the round table «Formation and development of human capital»]. Preprint. WP5/2003/03. Moscow, GU VShE, 2003, 68 p. [in Russian]
21. *Blyznyuk V.V.* Kapitalizatsiya ekonomiky Ukrainy [Capitalization of Ukrainian economy]. Naukovi dopovidi Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences, Ukraine. Za red. V.M. Geitsya. Kyiv, 2012, pp. 70–73 [in Ukrainian]
22. *Blyznyuk V.* Genderna kharakterystyka rynku pratsi [Gender characteristics of labour market]. Ekonomika i prognozuvannya, № 2, 2003, pp. 25–39 [in Ukrainian]
23. *Garkushenko O.M.* Otsinka ekonomichnogo zbytku zhyttyu ta zdorov'yu naselennya Donets'koi oblasti, zavdanogo zabrudnennnyam atmosfernogo povitrya [Estimated economic damage to life and health in Donetsk oblast, caused by air pollution]. Strategiya i mekhanizmy reguluyuvannya promyslovogo rozvytku: zb. nauk. pr. 2010 rik, available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sim/2010/p1_21.pdf [in Ukrainian]
24. *Pavlyuchenko T.* Skol'ko stoit zhizn' ukraintsa? [What is worth the life of a Ukrainian?], available at: <http://www.tribunanaroda.info/content/view/1954/1/> [in Russian]

Отримано 09.06.14

Близнюк В.В., канд. экон. наук, старший научный сотрудник, заведующая отделом социально-экономических проблем труда, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины

СТОИМОСТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ИЗМЕРЕНИЯ

В статье рассмотрены существующие в мировой практике подходы к оценке стоимости человеческой жизни. Доказано, что наиболее оптимальным на сегодня является подход, базирующийся на концепции человеческого капитала и затратного метода. Автором осуществлены количественные расчеты методом, базирующимся на приравнивании стоимостной оценки человеческой жизни к человеческому капиталу одного индивидуума. Полученные количественные оценки целесообразно использовать для расчетов потерь, связанных с гибелью людей или страховых выплат вследствие потери трудоспособности.

Ключевые слова: стоимость человеческой жизни, экономический эквивалент стоимости жизни, человеческий капитал.

Blyznyuk V.V., PhD. (Economics), senior scientific fellow, head of department for social economic problems of labor, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences

THE HUMAN LIFE COST: THE THEORY AND PRACTICE OF MEASUREMENT

The article reviews available methodological approaches to assessment of human life. It is proved that the most appropriate approach is based on the cost method and the concept of human capital. Article presents quantitative calculations of the economic human life equivalent which is equated to the value of human capital of one individual. Author suggests that the quantitative assessment should be used for calculation the losses associated with the life loss or insurance payments due to disability.

Keywords: value of human life, economic equivalent of a human life, human capital.